

ЖОЖДОРДО ПУБЛИЦИСТИКАЛЫК СТИЛДЕГИ ТЕКСТТЕРДИ КОЛДОНУУ АРКЫЛУУ ТОЛЕРАНТТУУЛУККА ТАРБИЯЛОО МАСЕЛЕСИ

Вопросы воспитания толерантности в ВУЗах с использованием текстов публицистического
стиля

Problems of teaching students to tolerance using text of publicistic style in higher educational
institutions

Аннотация: макалада жаштарды публицистикалык тексттерди колдонуу аркылуу азыркы ааламдык маданияттын түзүлүшүндө тарбиялоонун негизги аспектилерин каралат. Азыркы учурда маданий байланыш интенсивдүү сөз баштагандыктан, улут аралык, этникалык толеранттуулукка тарбиялоо билим берүүнүн негизги милдеттеринен болуп келет.

Аннотация: в статье рассматриваются ключевые аспекты воспитания молодежи через публицистические тексты в современной глобальной культуре. В современном мире, где мы каждый день сталкиваемся с различными культурами и обычаями, живем и работаем с представителями разных национальностей, веры, религий и убеждений, где растёт интенсивное культурное общение между разными людьми по происхождению, воспитание и формирование межкультурной толерантности становится одной из первоочередных задач образования. И в преподавании кыргызского языка тексты являются средствами обучения и всестороннего развития личности, взаимопонимания человека человеком, терпимости и миролюбия.

Annotation: the main aspects of bringing up of the youth in modern global culture are considered in the article through journalistic texts. Every day in the modern world we come across different cultures and traditions; we live and work together with the representatives of different nationalities, faiths, religions and beliefs; and we see the intensive cultural communication between the people of different origins. All this makes the formation and cultivation of inter-ethnic tolerance be the task number one in education. Kyrgyz language teaching gives great resources for the full development of a person, mutual interpersonal understanding, tolerance and peacefulness.

Негизги сөздөр: публицистика; толеранттуулук; этникалык; салттар; маданият; билим берүү.

Ключевые слова: публицистика; толерантность; этнический; традиции; культура; образование.

Keywords: publicism; tolerance; ethnic; traditions; culture; education.

Бардык тексттер функционалдык беш стилдин бирине кирерин эске алсак, мамлекеттик тилди окутууда окутуунун каражаты катары колдонулган публицистикалык стилдин табияты, функционалдык-структуралык мааниси да өзгөчө орунда турат. Публицистикалык стиль коом менен адамдын, адам менен мамлекеттин кызыкчылыктарын байланыштыруучу кызмат аткарат. Бул стилдеги тексттер элди кызыктырган маселелер боюнча информация алмашуу кызматын да аткарып келет. Маанилүү объективдүү жана субъективдүү информацияны туюндуруусу, көздөгөн коммуникативдик максатына жетүү ыкмасы, логика-психологиялык практикалык негизи жана камтыган маани-максатынын өзгөчөлүгү - бул стилдеги тексттердин бөлүнө каасиети. Бул өзгөчөлүк публикациялык стилдеги тексттердин колдонууда практикалуулугун, молдугун белгилейт.

Тилчи окумуштуу Т.Маразыкав публицистикалык стилдеги тексттер информацияны туюндуруу ыкмасы, өзгөчөлүгү боюнча окумуштуулар тарабындагы жанрларга классификациялап келгенин мисал келтирет. Публицистикалык стилдеги тексттер информацияны туюндуруу ыкмасы, өзгөчөлүгү боюнча: Мезгилдик маалымат жанры, бул Т.Аширбаевдики боюнча расмий публицистикалык стиль: мезгилдик маалымат жанры (хроника), отчет, баш макала, билдирүү, корреспонденция, макала, интервью, проблемалуу сын макала, комментарий. Көркөм публицистикалык жанры бул Т.Аширбаевдики боюнча бей расмий публицистикалык стиль: фельетон, памфлет, очерк, глосса.

Публицистикалык стилдеги текст реализацияланыш мүнөзү боюнча: Оозеки түрдөгү публицистикалык стилдеги тексттер: чечен сүйлөм, курултай, жолугушууларда саясий, экономикалык ар кандай мазмундагы докладдар, жарыш сөздөр, билдирүүлөр ж.б., саясий кайрылуулар, элчилердин билдирүүсү, саясий комментарий, аскер кызматкерлеринин сүйлөмү, митингде сүйлөм, маарекеде сүйлөм, үгүт-насыят айтуу, аза күтүүдө сүйлөм, полемика,

аңгемелешүү, дискуссия, диспут. Жазуу түрүндөгү публицистикалык стилдеги текст: буларга газета-журналдардагы материалдар кирет.

Күндөлүк турмуштагы коомдук мамлекеттик маанилүү маселелерди публицистикалык стилдеги тексттер массалык маалымат каражаттары радио, телеберүүлөрдө оозеки түрдө берсе, газета-журналдарда жазуу түрүндө ишке ашырууда. Күнчө публицистикалык стилдин мазмунун, багытын коомчулукту кызыктырган урунттуу маселелер түзөт. Ошодой эле бул стилде илим менен байланышкан, билим, таанып билүүчүлүк максатта жазылган илимий-публицистикалык материалдар, тарбия-таалимге, адептүүлүккө үндөгөн макалалар да кирет. Бул стилдеги тексттер информацияны логикалуу да, көркөм-эстетикалык да, туюндуруу касиетине ээ. Подтекстте дайыма позитивдүүлүккө үндөп, чакырык жатат, тексттер эмоционалдык боёкко ээ болот.

Публицистикалык стилде жазылган тексттердин табиятынын өзгөчөлүгүн студенттердин билүүсү үчүн турмуш-тиричилик, илимий, иш кагаздар жана көркөм стилдер сүйлөшүүчүлөрдүн карата айырмаланышын белгилейбиз, ар бир стиль өз алдынча сабак катары түзүлөт. Бирок публицистикалык стилдеги текст түзүлүшүн карата кээде стандарттуу, шаблондуу болот, бул сапаты боюнча ал аргументтүү, объективдүү информацияны билдирүү менен илимий стилдеги тексттерге окшошуп кетет. Ошол эле учурда ал ар түрдүүлүгү, кызыктуулугу, пайдалуулугу жана кайталангыстыгы менен көркөм стилдеги тексттерге да жакындашат. Бул стилде информацияны берүү жагынан автордук мамиле ачык туюндурулат.

Мамлекеттик тилди окутууда публицистикалык стиль жөнүндө түшүнүктү, публицистикалык текст менен иштөөдө белгилүү бир теманы ачуу, маани-мазмунду толук түшүнүү, студентке белгилүү пикир жарата алуу максатында колдонулат. Тандалган тексттин тарбиялык мааниси маанилүү. Алгач студенттерге сунушталуучу текст окутуучу тарабынан иштелип, пландаштырылат. Ал сабактын мазмунуна, максатына, жүрүшүн, күтүлүүчү жыйынтыктарына негизделет. Тандалып алынган тексти студенттердин кабыл алынышы, тиешелүү терминдер менен иштөөсү, таасир алышы, кызыгышы жана жыйынтык чыгаруусу негизги мааниге ээ. Мисал катарында төмөнкү тексттисунушкылабыз.

Толеранттуулук деген эмне?

Толеранттуулук – өзүнүн мүнөзүн, пикирине, жүрүш-турушуна, баалуулугуна, менталитетине сабырдуулук менен мамиле жасоо. Башкалардын да ой жүгүртүүсүн, салтын, тилин, маданиятын сыйлай билүүгө үйрөнүү. Бул термин кийинки убакта массалык маалымат каражатында, газета журналдарда, илимий иштерде арбын колдонулууда. Бул сөздүн келип чыгыш тарыхына кайрылып көрөлү. Беневенттик князь Талейран Пригор деген адам жашаптыр. Ал Франциянын бир нече өкмөтүнүн тушунда катары менен эч алмаштырылбастан тышкы иштер министри болуп иштеп туруптур. Талейрон ар тараптуу таланттуу адам болгон экен, арийне баарынан мурда айлана-тегерегиндеги кызматкер адамдардын оюн, маанайын туя билүү менен урматтап мамиле жасай билген, маселени башкалардын таламдарына залалын тийгиздирбегендей чечүүнүн жолун таба билген адам болгон экен. Ошол эле учурда бул принциптеринде бекем туруу менен кырдаалды башкара билчү экен.

Толеранттуулук деген түшүнүктүн мааниси саясий ишмер, тарыхый инсан Талейран Пригордун ысымына байланыштуу чечмеленип калган. Дипломатиялык термин катарында, «толеранттуу+лук» (лат. *tolerantia*) кимдир бирөөгө же бир нерсеге чыдамкайлык менен мамиле жасоо» деп макалада кыргыз тилинин лексикасындагы жаңы дипломатиялык кабыл алынган сөздөрдүн катарында терминге кыскача түшүнүк берилип кеткен. Макалада белгиленгендей, бир нече неологизмдердей эле морфологиялык мүчө уланып, бул термин кыргыз тилинин лексикасын кеңейтет, бирок толеранттуулуктун маанисине келсек, бул бүгүнкү күндө бул терминдин кеңири мааниси башка адамга, социалдык топко, улутка, расмага карата сабырдуу мамиле жасоо катары да изилденип келет. Ааламдашуу учурунда бул түшүнүк жайылып, философия, этика, саясат таануу, психологияда, педагогикада изилдөө предметі болууда. Булар кандай тилде маанилеш түшүнүктү билдирет, мисалы: англисче - чыдамдуу болуу; французча – өздүн башкача ойлонгон жана иш-аракеттерге тура мамиле кылуу, кытайча–башкаларга эң жакшы мамиле жасоо, арабча - кең пейилдүүлүк, чыдамдуулук, кайрымдуулук; орусча – өзүнө кандай болсо, ошондой кабыл алуу.

Демек, толеранттуулук – башка улуттагы, маданияттагы, диний ишенимдеги жана социалдык чөйрөдөгү адамдардын, этностордун, социалдык топтордун ортосундагы өз ара чыдамдуулук жана сабырдуулук менен ынтымактуу ымалада болуу үчүн психологиялык жактан даяр болуучулук жана жигердүү адеп-ахлакта болууга умтулуучулук. Толеранттуу мамиле – бул

сый, урмат менен мамиле кылуу, түшүнүүчүлүк, чыдамдуулук менен мамиле кылуу. Интолеранттуулук мамиле – бул чыдамсыздык, урматтабагандык, сыйлабагандык, душмандык мамиле. Сен кайсыл мамилени тандайсың?

Бул мезгил талабына ылайык актуалдуу тарбиялык темадагы публицистикалык стилдеги текстти сабакта окутуунун каражаты катары колдонулду. Публицистикалык стилдеги текст информацияны туюндуруу ыкмасы, өзгөчөлүгү боюнча публицистикалык стилдеги билдирүү болду. Бул текстте илимий стилдин элементтери кездешет. Жогорку текст студенттерге таратылып, алдынча окуп чыгууга убакыт берилет. Аудиторияда публицистикалык стилдеги текстти мааниси боюнча оозеки түрдөгү аңгемелешүү жүргүзүлөт жана студенттерге тексттеги негизги ойду, мазмунду белгилөө тапшырмасы берилет. Ал эми тексттин мазмунунан аңгемелешүү аркылуу студенттерге толеранттуулук боюнча төмөнкүдөй тарбиялык принциптерди өзгөчөлөп көрсөтөбүз:

- өзүңдү жана башка адамды сыйлоо;
- адамдардын өзгөчөлүгүн (мисалы этникалык өзгөчөлүгү) карабай мамилелешүү;
- маданий, социалдык, экономикалык, тилдик, улуттук ар түрдүүлүккө сабырдуу болуу;
- адамдардын индивидуалдуулугун кабыл алуу;
- айланадагы адамдар менен үй-бүлө, окуган жерде, жумушта, коомдо мамилелешүү, кызматташууга даяр болуу.

Алынган түшүнүктөрдүн кийин, теманы бышыктоо максатында студенттерге кыргыз тили сабагында төмөнкү темада публицистикалык стилдеги тексттин информацияны туюндуруу ыкмасы, өзгөчөлүгү боюнча мезгилдик маалымат жанрында макала жазууга тапшырма берилди. Жыйынтыгы катары Чыныбекова Жаркындын макаласынын тексти менен таанышсак:

Азыркы коом жана толеранттуулук маселеси

Ааламдашуу, технология, байлыктын артынан кууп жүрүү заманында жөнөкөй адамдык сапаттарды жоготуп баратканыбыздай сезилет. Бири-бири менен мамилелерди адамдар, социалдык ордуна, байлыгына жараша мамиле түзүшүп, достошот. Ошондой эле сүйүү дагы ушул коомдук талаптарга баш ийип калгансыйт. Биз адам болуп жаралган соң, эң биринчи баалуулук бири-бирибизге кылган мамилебиз. Азыркы коомдо, жарык жашоодо, интернет дүйнөсүндө жашап жатабыз деп айтканыбыз менен адамдардын дүйнөсүн караңгылык басып тургансыйт, Руханий дүйнөсүн байытууга эч ким умтулбай калдыкпы, коом өзүнүн байлыктарын жоготуп бара жаткансыйт.

Азыркы коомдо адамдык сапаттардын зарылдарынын бири - толеранттуулук. Бул эмне деп көпчүлүк жаштар сурашы мүмкүн, бул өзгөчөлүгү карата чыдамдуулук, сабырдуулук. Кыргызстан көп улуттуу өлкө болгондуктан, бул түшүнүк бизде актуалдуу, себеби инсандын улутуна, тилине, динине, расасына карабай мамиле кылуубуз зарыл. Бири-бирибиз менен ынтымакта, бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарсак, мамлекетибиз өнүгөт.

Публицистикалык стил ар тараптуу болгондугу менен практикалуу, текстин биринчи абзацында студенттин азыркы коомдо адамдардын баалуулуктарга болгон мамилесине жеке баа берүүсү, ички түйшөкүсү баяндалды, экинчи абзацта теманын мазмунунда толеранттуулук деген эмне жана бул сапатка ээ болууга чакырык орун алат. Бул текстте концептуалдык информация - сунуш кылынган тема боюнча студенттин жеке көз карашы, ой толгоосу жана фактылык информация - студенттин түшүнүгү, маалыматы берилди.

Аткарылган үч группанын иштерин анализдеп, студенттердин эмгектеринен толеранттуулук темасында төмөнкү мазмундагы жыйынтыктарды белгиледик:

- азыркы социалдык чөйрө көп кырдуу, ошондуктан жашоого болгон көз караш да ар кандай, ар бир адам индивидуалдуу экенин түшүнүүбүз зарыл;
- толеранттуулукту коомдогу адамдардын улутуна, расасына, динине, тилине, социалдык абалына, түшүнүгүнө, маданиятына жана жалпы менталитетиндеги өзгөчөлүгүнө карабай аларга сабырдуу мамиле жасоо деп түшүнөбүз;
- толеранттуулук – бул эркиндик, тең укуктуулук, ошол эле учурда мамлекеттеги мыйзамдардын сакталышы;
- толеранттуулукка ээ болуу – бул тынчтыкка умтулуу, бирок терроризм, экстремизм, ар түрдүү согуштарга каршы туруу;
- толеранттуулук адамдарды бириктирет, өлкөдө улуттар аралык ынтымак болсо, мамлекетибизде өнүгүү болот;
- толеранттуулукту биз инсандык сапат катары калыптандыра алсак, биз башкаларды да бул сапатка тарбиялай алабыз.

Бул теманын актуалдуулугун белгилесек, толеранттуулук – бул тынчтыкты сүйүү, этникалык, диний, саясий, инсан аралык ар түрдүүлүккө сабырдуулук менен мамиле кылуу, башкалардын тең укуктуулугун тебелебөө, ошондой эле тең укуктуулукка, эркиндикке ээ болуу. 1995-жылы 16-ноябрда ЮНЕСКОнун Парижде өткөн башкы конференциясында «Толеранттуулук принциптеринин декларациясы» бекитилген. Анда «толеранттуулук – бул согуш маданиятынан тынчтык маданиятына жетүүнү камсыздайт» деп жазылат. Азыркы коомдо миграция күчтүү болгон учурда, айрым жаштардын аң-сезиминде башка улуттагыларга кыжырлануунун пайда болушу толеранттуулукка тарбиялоонун мектеп жашынан эле баштоо керектиги жөнүндө изилдөөлөрдү жаратууда. Адамзаттын көп кырдуулугуна тура мамиле жасоого тарбиялоодо билим берүү системасы, коом, теле берүү, . Публицистикалык стилдеги текст аркылуу жаштарды толеранттуулукка тарбиялоо – бул эмоционалдык, интеллектуалдык эмгек, психологиялык басым, стереотиптерди, аң-сезимди өзгөртүү. Окутуучу педагогикалык ишмердүүлүгүндө булл түшүнүктү студенттерге жеткирүүчү, үйрөтүүчү гана болбостон, булл сапатты алып жүрүүчү катары таанылышы кажет. Айрыкча көп улуттуу республикабызда мамлекеттик тилди окутуу аркылуу келечекте белгилүү адистикке багыттуу билим алып жаткан жаштарды (биздин учурда дипломаттарды) патриоттуулукка, Ата мекенди сүйүүгө, улуттук Кызыкчылыкты коргоого тарбиялоо менен башка улуттун өкүлдөрүнө үстөмдүк кылуудан, аларды басмырлоодон алыс болушубузду эскетүү зарыл. Чет тилдерди үйрөнүү элдерди жакындаштырат. Элдин бири-биринин тилине жана салт-санаасына, урмат-сый мамилеси болбой, башка улуттардын өкүлдөрү менен эч нерсе эч качан байланыштырбайт. Башка улуттун өкүлдөрүн баалуулуктарын сыйлоо менен мамлекеттик тилди окутууда кыргыз тилин, маданиятын үйрөтүү, улут аралык ынтымакты бекемдөөгө салым кошуу, туулган жерди сүйүүгө тарбиялоо, өлкөнүн коопсуздугуна, ынтымагына кам көрүү – башкы максаттардан.

Адабияттар

1. Асмолов А. Историческая культура и педагогика толерантности // Мемориал. 2001., №24, с.61-63.
2. Викулина М.А. Образование как фактор формирования толерантности студентов // Педагогическое обозрение. - 2007. - №3.
3. Доценко И.Г. Социально-педагогическая деятельность: от классики до современности. // Педагогика, 2009, № 1.
4. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года.
5. Гершунский Б. С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования // Педагогика. 2002. N 7.
6. Зарипова М.Э., Шаршенбаева А.К. Азыркы кыргыз тилиндеги дипломатиялык лексика. Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жарчысы, 2013, 88-бет
7. Маразыков Т.С. Экстралингвистикалык факторлордун тексттеги интеграциясы -Б.:2005, 84-85-беттер.
8. Мчедлов М.П. Толерантность и гражданское согласие// Общество и человек: пути самоопределения. Вып. 1. - СПб.: Петрополис, 1994.
9. Пугачева Е.А. Толерантность в новом тысячелетии как условие поиска взаимоприемлемых отношений между людьми // Наука и школа. - 2007. - №3. - С.69-70.